

СЕКЦІЯ 1.

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

МОЖЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ДОСЯГНЕНЬ ПРАВОВИХ СИСТЕМ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

ВАДІМОВ Артем Павлович,
*аспірант кафедри теорії держави
і права Національного юридичного
університету ім. Я.Мудрого*

Україна як держава, що остаточно відмовилась від адміністративно-командних чинників впливу на приватне, соціальне, економічне, політичне та інші сфери життя, та взяла курс на євроінтеграцію та впровадження демократичних принципів, на сьогодні знаходиться перед важливим вибором вектору свого подальшого розвитку. Пошук ефективної моделі для розвитку української державності потребує аналізу досвіду провідних світових правових систем. Р. Давид виділив такі правові системи, як: англосаксонську (англо-американську), романо-германську, соціалістичну, релігійну, традиційну [1, с. 37]. У межах даного дослідження звернемось до розкриття ефективності англо-американської та романо-германської правових систем.

Англо-американська правова система засновується на прецедентному праві і в цьому можна вбачати основних фактор її ефективності. Так, досліджуючи природу права англійській науковець Ієремія Бентам у ХІХ ст. розробив ідеї утилітаризму. Головною в утилітаризмі є ідея про можливість виведення загальної справедливості, як допоміжного принципу, із щастя як морального принципу більшого ступеня спільності. Користь вінчає собою тріаду основних моральних принципів класичного утилітаризму: користь, щастя та гедонізм (задоволення). Суспільство повинне взяти на себе розподіл благ між членами суспільства для того, щоб забезпечити максимальне щастя для максимального числа людей. Найбільш справедливим варто вважати те суспільство, що здатне надати своїм членам найбільш піднесене щастя, пов'язане з духовними й інтелектуальними досягненнями [2, с. 103]. Тобто відповідно до міркувань Бентама ефективність правової системи проявляється, коли вона може забезпечити справедливий перерозподіл суспільної користі між членами суспільства, чим забезпечуючи загальний добробут.

У цьому сенсі один з основоположників американської соціологічної юриспруденції Т. Парсонс стверджував, що фактична ефективність правових систем багато в чому залежить від одержуваної ними моральної підтримки як систем, що володіють, з погляду більшості людей, на яких поширюється їхня дія, «внутрішньо властивою» їм

справедливістю. Моральний обов'язок не тільки пропонує робити одні дії й утримуватися від інших, але й служить проявом у дії прихильності цінностям і, отже, головною крапкою зчленування соціального співтовариства з нормативним аспектом культурної системи. Цінності, за Т. Парсонсом, є складовою частиною соціальної системи, які він визначав як загальноприйняті уявлення про бажаний тип соціальної системи, насамперед про суспільство в уявленні його власних членів [3, с. 50]. Д. Дьюї виступав як прихильник лібералізму та «американського способу життя». Ідеям класової боротьби він протиставляв ідеї класового співробітництва та «меліоризму», тобто поступового поліпшення суспільства (особливе місце в цьому процесі автор відводив реформам в області педагогіки) [4, с. 40]. Тобто, на думку Д. Дьюї, головними показниками соціальної ефективності права є корисність та практична доцільність. Тобто головне досягнення англо-американської правової системи, котре важливе врахувати Україні, полягає у тому, що ідея права нерозривно пов'язана з ідеєю соціального контролю. Вона орієнтується не на норму права, а на правозастосовну практику, де право повною мірою виявляє свою ефективність, не заперечуючи значимості закону, як важливого джерела права, розвитку якого сприяють судові прецеденти.

Таким чином, в англо-американській правовій системі ефективність права засновується на критерії справедливості, підкріплена критеріями корисності та доцільності. Право визнається ефективним, коли може задовольнити традиційні прагнення членів суспільства, які діють раціонально, задовольняючи свої потреби та втілюючи у життя свої інтереси. Основне джерело права у вигляді прецеденту в англо-американській правовій системі, а також «право справедливості» повністю відповідає цьому критерію.

У свою чергу, романо-германська система виникла у результаті відродження концепції римського права країнами континентальної Європи. На переконання Ж.Ж. Руссо, політичний устрій має бути таким, щоб людина, об'єднуючись з іншими людьми в суспільство, не втрачала своїх природних прав і зберігала свободу. Обґрунтуванню цього твердження слугує ідея народного суверенітету, яка є центральною у його вченні [5, с. 315]. Алексіс де Токвіль визначає цю правову систему як такий суспільний лад, що не знає станового поділу і базується на принципі рівності. Але досягнення рівності ще не означає встановлення свободи. Проблема полягає в тому, щоб усіляко сприяти досягненню єдності, балансу рівності і свободи, створюючи для цього й відповідні політико-правові інститути [6, с. 497]. Тобто у романо-германській правовій системі у фундамент вимірювання соціальної ефективності права покладений критерій формальної рівності перед законом.

Обґрунтування ефективності правової системи у рамках принципу формальної рівності, на думку вчених, лежить не в «чистій» рівності, а в рівності, відкоректованій з урахуванням соціобіологічних характеристик суб'єктів права [7, с. 74]. Підтримка незахищених верств населення можлива до того моменту, поки вони одержать необхідні умови для вільного розвитку, а подальша допомога держави буде носити неправовий характер і може обернутися в остаточному підсумку порушенням принципу справедливості для інших громадян. У цьому сенсі за Г. Кельзенем немає значення, яка конкретна норма приймається в тому чи іншому суспільстві за базисну. Головне, щоб вона забезпечувала мінімум покірності, слухняності людей, решту зробить правова система, і в цьому – запорука ефективності правової системи, адже всі інші норми спираються на авторитет базисної норми й виводяться з неї [Ошибка! Источник ссылки не найден.8]. Такою засадничою нормою у романо-германській правовій системі є рівність суб'єктів права, з якої будується вся правова система та її формальні

джерела – закони, в яких наводяться суб'єктивні права та юридичні обов'язки рівноправних осіб.

Таким чином, дві провідні правові системи сучасності базуються на різних фундаментальних критеріях ефективності права. Англо-американська правова система визнає початком соціальної ефективності законодавства приватну та публічну справедливність, звідси й випливає основне джерело права цієї системи – судовий прецедент. Романо-германська правова система у контексті соціальної ефективності її законодавства ґрунтується на нормативній рівності суб'єктів права, що обумовлює жорсткий нормативізм цієї системи.

В Україні найбільш значні постулати обох правових систем мають перспективу отримати розвиток. Звісна річ, традиційно Україна відноситься до країн з романо-германською правовою системою, а в її Основному Законі проголошується рівність між громадянами та соціальний напрям розвитку держави, що є необхідним для забезпечення інтересів усіх верств суспільства. І це робить вітчизняну правову систему ефективною щодо забезпечення рівних можливостей усіх осіб відповідно до закону. З іншої точки зору, чинна Конституція України проголошує, що правосуддя здійснюється відповідно до принципу верховенства права, а не принципу законності, практика Європейського Суду з прав людини має виконуватись усіма суб'єктами владних повноважень, а правові позиції Верховного Суду України згідно ч. 5 ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» є обов'язковими для всіх судів з аналогічних справ. Себто ми бачимо, як вітчизняна правова система поступово доповнюється принципом справедливості як однією з фундаментальних засад українського суспільства, в якому рівні суб'єкти діють для досягнення власного блага та задоволення власних інтересів. Слід відзначити, що відбувається це з урахуванням того, що сучасний період глобалізації продукує конвергенцію правових систем національних держав й висуває на перший план демократичну складову правових режимів. Ефективною на даному етапі стає та правова система, яка відповідає демократичності. З цієї точки зору поєднання у правовій системі України найбільш значущих рис романо-германської та англо-американської правової системи виглядає логічним та доцільним результатом обрання нашою країною демократичного шляху розвитку.

Список використаних джерел:

1. Давид Р. Основные правовые системы современности. Москва, 1999. 400 с.
2. Романов А.К. Правовая система Англии: Учеб. Пособие. Москва, 2000. 344 с.
3. Посконин В.В. Правопонимание Толкотта Парсонса. Ижевск: Изд-во Удм. Унта, 1998. 343 с.
4. Адыгезалова Г.Э. Социологическая юриспруденция США в XX веке: формирование доктрины, развитие и совершенствование правопорядка. СПб.: Издательство «Юридический центр-Пресс», 2012. 270 с.
5. Кривуля О.М. Філософія: Навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. 592 с. URL: http://moskalik.at.ua/kurs_lekziy/01.filosofija_posibnik_krivulja.pdf
6. Куц Г.М. Класичний лібералізм: Європейські та Північно-Американські версії. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2010. Вип. 37. С. 493—500. URL: https://otherreferats.allbest.ru/economy/00276340_0.html
7. Лапаева В.В. Правовой принцип формального равенства. Журнал российского

права. 2008. № 2. С. 67—80. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovoy-printsip-formalnogo-ravenstva.pdf>

8. Киріченко І.А. Сутність права з точки зору юридичного позитивізму. Митра справа. 2011. №1 (73) URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ms/2011_1_2/216.pdf

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ДМИТРА ВІТОВСЬКОГО

ГНАТІВ Михайло Володимирович,
*студент юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Створення та безпосередній розвиток власної, незалежної, держави можливі лише за умови, що ґрунтуються на повазі до власних сторінок історії, згадуючи при цьому сотні імен політичних і військових діячів, - активних учасників і керівників національно-визвольного руху українського народу. До таких належить постать Дмитра Вітовського - ідеолога стрілецької політичної думки, державного і військового діяча Західноукраїнської Народної Республіки. Все своє життя він намагався втілити ідеї визволення українського народу.

Народився Дмитро Вітовський у листопаді 1887 р. у селянській сім'ї в с. Медусі біля Галича. Рід Вітовських походив з старої української шляхти, до того ж вельможної, бо мала свій герб [1, с. 291]. Серед учнів школи Дмитро вирізнявся неабиякими здібностями до навчання, вродженою інтелігентністю, побожністю. У Станіславській гімназії, де більшість учнів були українцями, Вітовський брав активну участь у таємних гуртках [2, с. 35]. Студенти вивчали українську літературу, історію, а також їздили селами з концертами.

У 1906 р. Вітовський став членом Української радикальної партії, метою якої є незалежність соборної української держави [3, с. 32]. Ним оволоділа ідея української державності і все своє подальше життя він присвятив її реалізації. Багато енергії Вітовський у ті роки скеровує на створення по селах читалень «Просвіти», які стали осередками духовного і національного відродження українського народу, а також спортивно-патріотичних товариств – «Січей» та «Соколів» [4].

У серпні 1914 р. Головна Українська Рада прийняла рішення про створення легіону Українських Січових Стрільців. Для того, щоб організувати це військо Вітовський разом з такими ж українськими старшинами був скерований Головною Українською Радою. До легіону записалося майже 28 тис. добровольців, але австрійську владу це не влаштовувало, тому вона дала дозвіл тільки на 2,5 тис. війська [5, с. 42]. Особливо приваблювало українців те, що вони могли створити власне військо. Заради мети, що була сказана вище, стрільці були змушені присягнути на вірність Австро-Угорщині.

Підтвердити вищесказане можна словами Ганни Черкаської «Українські Січові Стрільці – це вицвіт українського відродження, адже під небесно-золоті знамена стали найкращі з кращих: поети Василь Пачовський, Антін Лотоцький, Роман